

Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'in Muhallefâtı (1517-1522)

Muhallefat (Inheritance) of Hayır Bey, Beglerbegi of Egypt
(1517-1522)

Kürşat ÇELİK*

Özet

Beylerbeyi, Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idari birim olan eyaletin yöneticisidir. Beylerbeyi idareci olmasının yanında bulunduğu eyaletin en yüksek rütbeli komutanı idi. Bu yönleriyle beylerbeyi bulunmuş olduğu eyalette padişahın vekili olup, devleti her anlamda temsil ederdi. Eyaletlerin konumuna göre beylerbeyinin görev ve sorumlulukları da değişmekteydi. Osmanlı devleti bir bölgeyi ele geçirdikten sonra, bölgenin konumuna uygun olarak beylerbeyi tayin ederdi. Genellikle halkla uyum içerisinde olan, halkın devletle kaynaşmasını sağlayabilecek, devlet kurum ve sistemlerini bölgede yerleştirebilecek, iyi bir asker ve güvenilir olan kişiler arasından beylerbeyi atanırdı. Osmanlı Devleti Beylerbeyi atarken bu özelliklerin yanı sıra, bölgede önceden görev yapmış olan idarecilere öncelik verirdi. Bu politika neticesinde kısa sürede bölgedeki hâkimiyetini sağlardı. Bu siyasetin gereği olarak Hayır Bey Mısır'a beylerbeyi olarak atanmıştır.

Memlûkler döneminde Halep naibi olan Hayır Bey, Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında emri altındaki beyleriyle Osmanlı idaresine girmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı ele geçirmesinde önemli hizmetleri görülen Hayır Bey, Yavuz Sultan Selim'in teveccühünü kazanmış bunun neticesinde Mısır'a atanan ilk Osmanlı Beylerbeyi olmuş ve Mısır'da Osmanlı idaresinin yerleşmesini sağlamıştır.

Muhallefât defterleri, ölen kişilerin menkûl veya gayr-i menkûllerini içeren kayıtlar olup sosyal ve ekonomik tarih açısından önemli yere sahiptirler. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Mısır'da görev yapan ilk beylerbeyi Hayır Bey'in muhallefâtı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hayır Bey, Memlûkler, Osmanlı Devleti, Mısır, Muhallefât.

---

*Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, kursatel@gmail.com

Abstract

Beglerbegi is governor of the province which is the biggest administrative unit of the provincial organization of Ottoman. Besides being governor, Beglerbegi was the chief commander of the province. From these aspects, Beglerbegi was deputy of sultan and represented government in all respects in the province. Duties and responsibilities of Beglerbegi varried by location of the province. After taking control of a region, Ottoman Empire appointed Beglerbeg in accordance with location of region. Beglerbeg was appointed among people who is in conformity with folk, credible and good soldier, and has ability to build good relations between government and folk. Besides these features, Ottoman Empire prioritised governors who had carried out the duty previously. Ottoman would dominate over the region in a short time by this policy. By the force of this policy, Hayır Beg had been appointed to Egypt as Beglerbegi.

Hayır Bey, the Halep regent (naib) in Memluks period, fell under the patronage of Ottoman Empire with his seigniories , when Yavuz Sultan Selim campaigned to Egypt. He supported and served to the Egypt campaign, so he was admired by Yavuz Sutan Selim and appointed to Egypt as the first governor of Ottoman. He assured Ottoman administration in Egypt.

Inheritance (Muhallefat), including the real estate securities records of dead people, are really important due to their social and economic history. In this study, Hayır Beg's, the first governor of Egypt, estate book is examined.

Key Words: *Hayır Beg, Memluks, Ottoman Empire, Egypt, Inheritance (Muhallefat).*

Giriş

Muhallefât, Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktıkları eşya ve mallarının tespit ve taksimi için kullanılan bir terimdir. Sözlükte “geride kalan; geriye bırakılan” anlamlarındaki muhallefin çoğulu olan muhallefât kelimesi yerine belgelerde tereke (terike) ve metrukât da kullanılmaktadır¹. Muhallefât esas olarak müsadere işlemine göre şekil

¹Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *DİA*, 30, İstanbul, 2005, s.406-407. Muhallefât ve müsadere hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995; Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988; Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler*, III/5-6, (1966), s. 1-6; Mehmed Ali Ünal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Müsadere”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 49, İstanbul 1987, s. 95-111; Halil İnalçık, “15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (1953-1954), s. 51-75; Hüseyin Esen, “İslam Hukuku Açısından Müsadere” *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV, İzmir, 2002, s.191-225; Feda Şamil Arık “Türkiye Selçuklu Devletinde Müsadere”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri*, 1, 23-28 Eylül, 1985, İstanbul, s.47-64; Klaus Röhrborn, “Osmanlı İmparatorluğunda Müsadere ve Muvassıt

almıştır. Devlet adına çalışırken kazanılan malların kamuya ait sayılması kuralına dayanılarak, uygulanan müsâdere; başlangıçta zulüm ve irtikâbından şüphe edilen veya serveti ile dikkati çeken devlet büyükleri hakkında diğerlerine de ibret olmak üzere uygulanırken, sonraları böyle bir töhmet söz konusu olmaksızın, eceli ile veya idam yoluyla ölenler hakkında da uygulanmıştır².

Osmanlı devletinde eceli ile ölen askeri statüdeki devlet adamlarının mallarına el konulmasının temel sebepleri şunlardır; üst düzey devlet görevlilerinin öldükten sonra mirasçılarında bir şey bırakamayacaklarını düşünerek dürtüst davranmalarını sağlamak, devlet adamları ve nüfuz sahibi kişilerin çeşitli gayri kanuni metotlarla devlete ait malları ele geçirme ihtimallerine karşı önlem almak³.

Bu sebeplerden devlet adamları öldükten sonra ferâiz hükümlerine göre terekeleri mirasçıları arasında paylaştırılmayarak; doğrudan *beytülmal* adına el konularak, kul statüsünde bulunan devlet görevlilerinin eşleri ve çocukları şer'î bir kural olmamasına rağmen, miras hakkından mahrum edilmişlerdir⁴.

Müsâdere işlemi, muhallefâtı zapt edilecek olan kişinin emval ve eşyası ile alacakları ve borçlarının görevlendirilen memurlar vasıtası ile mahallinde sayılarak, defterlere kaydedilmesi ile başlamakta idi⁵. Osmanlı devletinde muhallefâtın tespit ve taksimi, kadıların görevleri arasında yer almıştır. Zamanla mirasın taksimi işini, kadıların maiyetindeki kassam denilen memurlar yürütmüştür. Devlete intikal edecek terekelerin tespit ve kaydı için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Askeri zümrelerin muhallefâtı, hassa beytülmal emini; sivillerin muhallefâtı ise amme beytülmal emini tarafından yapılmıştır. Değeri 10.000 akçeden fazla olan terekeler de hassa beytülmal emininin yetkisindeydi⁶. Müsâdere olunan mallar önce tespit edilip defterlere kayıt edilirdi. Bu tespit sırasında malların cinsleri, özellikleri, sayıları ve diğer bilgileri itina ile tespit edilirdi. İstanbul dışında yapılan müsâderelerde

Güçler", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildirileri, I, (İstanbul, 15-20 Ekim 1973)*, İstanbul, 1979, s.253-260; İbrahim Yılmazçelik, "1780-1838 Tarihleri Arasında Diyarbakır Valileri ve Kiki Abdi Paşanın Muhallefâtı", *I. Bütün Yönleriyle Diyarbakır Sempozyumu, 27-28 Ekim 2000*, Ankara, 2001, s.265-316.

² Mehmet Karataş, "18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Bazı Müsâdere Uygulamaları", *OTAM 19*, Ankara, 2006, s.220.

³ Tuncay Ögün, "Osmanlı Devletinde Müsâdere Uygulamaları", *Osmanlı VI, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, s.373.

⁴ Sevgi Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Yönetici Sınıf Açısından Müsâdere Uygulaması" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XII-2*, Ankara, 2008, s.405.

⁵ Tark Özçelik, "Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefâtı" *History Studies Internatinoal Journal of History, 5-1*, Samsun, 2013, s.288.

⁶ T. Özcan, "Muhallefât", s.406.

tespit edilen malların bir kısmı ki yükte hafif olmayanlar yerinde müzayede usulü ile satılır, merkeze parası gönderilirdi. Yükte hafif, pahada kıymetli olanlarda doğrudan, İstanbul'a gönderilirdi⁷. Yapılan bu işlemler neticesinde muhaleffât kayıtları tutulurdu.

Muhaleffât ve tereke kayıtları, bulunduğu tarihi dönemin birey düzeyindeki ekonomik yapısının yanı sıra sosyal yapıyı aydınlatmada, servet ve servetle doğrudan ilişkisi bulunan refah düzeyini yansıtmada ve defterlerdeki verilerin kişisel servet analizlerinin yapılmasına imkân tanımaktadır⁸. Özellikle giyim-kuşam ve ev eşyası olmak üzere sahip olunan eşyaların çeşitliliği, sayısı ve değeri kişinin ve toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıttığı kadar, kısmen de olsa dünya görüşünü ve hayat tarzını ortaya koymaktadır⁹. Bu nedenlerden dolayı muhaleffât ve tereke kayıtları sosyal tarih açısından da önemli birer kaynaktırlar.

1. Hayır Bey

Aslen Çerkez olan Hayır Bey, muhtemelen 1464-65 tarihinde Kerâc yakınlarındaki Samsun köyünde doğmuştur. Hayır Bey yetişkin çağa ulaınca, babası Malbay tarafından kardeşleri Kesbay, Hızır Bey, Canbolat ve Kansu gibi Sultan Kayıtbay'ın hizmetine verilmiştir. Köle statüsünü haiz olmadan girdiği Memlûk sarayında yetiştirildikten sonra, sultanın memlûklerinden birisi olmuştur. Daha sonra Devatdâr Akbirdi'ye intisap etmiştir. 1496'da emir-i aşereliğe, ardından da emir-i tablhaneliğe getirilmiştir. 1497'de II. Bayezid'e değerli hediyelerle birlikte haberci olarak İstanbul'a gönderilmiştir. 1502'de Kansu Gavri'nin Memlûk sultanı olması üzerine, hacibü'l-hüccabliğa tayin edilmiştir. Şam naibi olan kardeşinin vefatına kadar bu vazifede kalmıştır. 1504 de Şam'a tayin edilen Emir Sıbay'ın yerine Halep naibliğine getirilmiştir¹⁰.

Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine çıkmadan önce bölgenin durumu hakkında yerinden bilgi almak için Hayır Bey'le irtibata geçmiştir. Bu dönemde Hayır Bey'in Memlûk Sultanı ile arası açık olup, Memlûk Sultanı Hayır Bey'i öldürmek istemekteydi. Bu durumdan haberi olan Hayır Bey ise Mısır seferinden önce Yavuz Sultan Selim ile irtibata geçmiş ve ona

⁷ Cahit Telci, "Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhaleffât ve Müsadere Süreci", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2, İzmir, 2007, s. 161.

⁸ Rifat Özdemir, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986*, Ankara, 1987, s. 129-130.

⁹ Cengiz Toraman, "Bir Kamu Politikası Uygulama Aracı Olarak Tereke Muhasebesi ve Osmanlı Uygulaması" *Mali Çözüm Dergisi*, 71, İstanbul, 2005, s.121.

¹⁰ Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Hayır Bey", *DİA*, 17, İstanbul, 1998, s.49.

bölgenin durumu hakkında istihbarat sağlamıştır¹¹. Mercidabık savaşında Memlûk ordusunun sağ tarafında yer alan Hayır Bey, Türkmen ve Arap sipahileriyle birlikte görev almıştır. Savaşta Memlûk ordusunun yenilmesiyle ilk olarak Humus'a oradan da Şam'a kaçmıştır. Bu arada Memlûk beyleriyle anlaşmazlığa düşen Hayır Bey, Osmanlı komutanı Yunus Paşa'ya adam göndererek Osmanlı saflarına geçmek istediğini belirtmiştir. Yavuz Sultan Selim, Osmanlı devletine karşı tutumu ve bölgedeki Çerkez ve Arap şeyhleri ile olan münasebetlerinden dolayı Hayır Bey'in isteğini kabul etmiştir¹².

Ridaniye Savaşı başlamadan önce, Hayır Bey aracılığıyla Mısır beyleri Osmanlı'ya itaate davet edilmiştir. Yavuz Sultan Selim, Mısır'a girdiğinde Tomanbay ile mücadelesinde, Hayır Bey ve Canberdi Gazali gibi Memlûk beyleri Osmanlı safında yer alarak mücadele etmişlerdir¹³.

Mısır'ın ele geçirilmesinden sonra bölgedeki başıbozuk Çerkezler ve Araplara hükmetmek kolay görünmüyordu. Bu sebeple Mısır'a güvenilir birisini atamak zorunlu idi. Yavuz Sultan Selim, Mısır'a ilk olarak komutanlarından Yunus Paşa'yı beylerbeyi olarak atamıştır. Lakin Yunus Paşa'nın para ve mal toplama hırsıyla Çerkez ve Arap şeyhlerinden ağır vergiler aldığı haberi padişaha ulaşınca; böyle bir yönetimle Mısır'ın elde tutulamayacağını bilen sultan, Yunus Paşa'yı¹⁴ bu görevinden azletmiştir¹⁵. Mısır idaresinin, bölgeyi iyi bilen ve tecrübeli bir devlet adamına tevcih edilmesi zorunluluk arz etmekteydi. Bu sebeple Yavuz Sultan Selim, Mısır yönetimini Hayır Bey'e bırakmaya karar vermiştir. Bu kararın alınmasında Hayır Bey'in, Mısır seferindeki tutumu, adaletli oluşu ve bölgedeki Çerkez ve Araplar tarafından da saygı duyulan biri olması etkili olmuştur. Hayır

¹¹ Hayır Bey Yavuz Sultan Selim ile ilişkilerini ilerletirken Kansû el-Gavri hazırlıklarını tamamlayıp halife ve dört mezhep baş kadısına kendisi ile birlikte Haleb'e gitmek üzere hazırlanmalarını emreden fermanlar çıkarırken, Haleb Naibi Hayır Bey Osmanlıların hazırlıkları konusunda kendisine gelen haberlerin yanlış olduğunu, aslında Yavuz Sultan Selim'in hazırlıklarının Şah İsmail ile savaş amacına yönelik olduğunu bildiren bir mektup göndererek Memlûk sultanını kandırmaya çalışmıştır. Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)" *Türkler, 5, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 2002, s.119.

¹² İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II*, Ankara, 1999, s.280, 286-288; Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih, IV*, (Yay. Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara, 1999, s.285, 288-289; Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969, s.117, 138-143.

¹³ S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.149.

¹⁴ Yunus Paşa, Mısır seferinde üstün gayretler ve başarılar göstermiş, buna mukabil Mısır Beylerbeyliğine atanmıştır. Ancak bölge halkına uyguladığı baskı ile para ve mal hırsı sebebiyle otuz sekiz gün bu makamda görev yapmış ve azledilmiştir. Yavuz Sultan Selim'le birlikte İstanbul'a geri dönerken yolda sergilediği uygunsuz tavır ve davranışlarından dolayı katledilmiş ve Gazze'yi geçtikten sonra Han Yunus mevkiine defnedilmiştir. S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.203-204.

¹⁵ Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Hayır Bey", *DİA, 17*, İstanbul, 1998, s.50.

Bey, 29 Ağustos 1517'de Mısır'a Beylerbeyi olarak atanmıştır¹⁶. Hayır Bey'in, ilk icraatı Mısır'da bulunan Osmanlı beyleriyle ve askerleri ile eyaletin mahalli kuvvetleri arasındaki ilişkileri düzeltmek olmuştur.

Osmanlı idaresinin Mısır'da yerleşmesini sağlayan Hayır Bey, Memlûklere ait birçok müessese ve teşkilatın kısmen de olsa devam etmesini sağlamış ve Mısır'da Osmanlı kurumlarının yerleştirilmesinde öncülük etmiştir. Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra Şam beylerbeyi olan Canberdi Gazali'nin isyanının bastırılmasında da yardımcıları görülmüştür. Böylelikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Osmanlı devletine bağlılığını sürdürmüştür. Hayır Bey beş yıl beylerbeyi olarak görev yapmış, 5 Ekim 1522 tarihinde vefat etmiş ve Kahire'de yaptırdığı caminin civarına defnedilmiştir¹⁷.

2. Hayır Bey'in Muhallefâtı

Çalışmamızın ana kaynağı olan Hayır Bey'e ait muhallefât kaydı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde, Topkapı Saray Müzesi Arşivi Defterleri 10588 numaralı defterde yer almaktadır. Muhallefât kaydından anlaşıldığı kadarıyla, Hayır Bey'in nakit paraları, mücevherleri, mutfak ve ev eşyaları, köleleri, silahları, hayvanları ve diğer eşyaları yer almaktadır. Muhallefât kaydı tek bir sayfa olarak düzenlenmiştir.

2.1 Nakit Parası

Osmanlı devleti bir yeri fethettiği zaman bölgenin iktisadî, demografik ve sosyal altyapısını inceler ve bunları kayıt altına alırdı. Yapılan incelemeler neticesinde, ele geçirilen yerin mevcut iktisadî ve sosyal durumuna göre Osmanlı Devleti kendi müessese ve kanunlarını aşamalı bir şekilde yerleştirmeye çalışırdı. Osmanlı Devleti Mısır'ı ele geçirdikten sonra bu politika uygulanmıştır.

Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı ele geçirdikten sonra bu politikanın ilk aşaması olarak, hâkimiyet alameti olan parasını bastırması ve tedavüle sunmuştur. Böylelikle Mısır'da Memlûk parası ile birlikte Osmanlı parası da kullanılmaya başlanmıştır. Hayır Bey'in muhallefât kaydındaki bilgilerde bunu doğrulayacak izler taşımaktadır. Hayır Bey'in nakit paraları Memlûkler döneminde bölgede kullanılan Kayıtbay, Çakmakî, Cemalettin ve Sultan Gavri'ye ait olan Eşrefî¹⁸ altın paralar ile Yavuz Sultan Selim'in kendi adına

¹⁶ Feridun Bey, *Mecmua-ı Münşeatü's-Selatin I*, Dersaadet, 1265, s.439; Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, (Yay. Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu), İstanbul, 1975, s.111.

¹⁷ Seyyid Muhammed es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul, 1990, s.58-72.

¹⁸ Memlûkler tarafından Mısır'da basılan ve daha sonra diğer İslam devletlerinde de basılıp kullanılan altın sikke. Eşrefinin adı ve menşei, el-Meliku'l-Eşref Barsbay (1422-1438) tarafından darb edilmesine veya genel olarak "el-Eşref" unvanını taşıyan sultanların ortak sikkesi olmasına dayandırılır. Bu isim altında ilk altın paranın H. 810'da (1407-1408)

bastırıldığı Selimî ve Sultanî¹⁹ altınlarından oluşmaktaydı. Bunlarla birlikte bölgede kullanılan Tekrûri ve Flori altınlarının da kullanımına müsaade edildiğini görmekteyiz²⁰. Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebebi, Osmanlı devletinin izlemiş olduğu serbest para politikasıdır.

Tablo I. Nakit Parası

No	Paranın Türü	Miktarı (Adet)
1	Mısır Darbı Sultanî Eşrefî	53.141
2	Kayıtbay ve Çakmakî Eşrefî	4.204
3	Cemalettin ve Gavri ve gayri cinsi eşrefiler	1.210
4	Selimî Eşrefî	166.500
5	Tekûri ²¹ altını (46.534 Miskal)	75.000 ²²
6	Flori	24
7	Sade Eşrefî	280
	Toplam	300.359

Tablo I.'den anlaşıldığı kadarıyla Hayır Bey'in toplam 300.359 adet altını parasının mevcut olduğu görülmektedir. Osmanlı dönemine ait olan Sultanî Eşrefilerin, Mısır'da basılmış olanlardan 53.141 adet, Selimî Eşrefilerden ise 166.500 adet olmak üzere, toplam 219.641 adet altını bulunmaktaydı. Buna göre toplam nakdin % 73'ü Osmanlı, % 27'si ise Memlûk ve diğer devlet

basıldığı bilinmektedir. İlk sikkeler 3,45 gram ağırlığında olup Venedik dukası ile Floransa Florinine tekabül etmekteydi. Bundan sonra bölge de basılan tüm altın paralar "Eşrefî" ismiyle anılmıştır. Sultanî Eşrefi, Selimî Eşrefi gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. DİA, "Eşrefî", *DİA, 11*, İstanbul, 1995, s.477.

¹⁹ Yavuz Sultan Selim'in Mısır'da darp ettirdiği altın paralar "Sultanî Eşrefî" olarak da anılmıştır. DİA, "Eşrefî" *DİA, 11*, İstanbul, 1995, s.477. Osmanlı Devleti Mısır'ı ele geçirdikten sonra hâkimiyet alameti olarak burada altın paralar bastırmıştır. Mısır'da darp edilen Osmanlı altınları diğer kentlerde üretilen altın sikkelerle esas olarak aynı standart ve görünümdeydi. Ancak bunlar "Şerifi" olarak adlandırılırdı. Hem Memlûkler, hem de Osmanlılar Akdeniz çevresinde geçerli olan altın sikke standartlarını izledikleri için eşrefilerle, şerifilerin altın içerikleri birbirine eşitti. Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul, 2000, s.106.

²⁰ Memlûk dönemine ait olan paralar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Altan Çetin, "Memlûkler Devrinde Kullanılan Meskûkâta Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi, XIX/1*, İzmir, 2004, s.39-54.

²¹ Muhallefât kaydında *Tekûri* olarak kayıt edilmiştir. Bu kelimenin Senegal'in alçak ovalarının bir bölümüyle Bundu'nun büyük kısmında yaşayan halkın yanı sıra, bölgede hüküm süren devletler ve bunların başşehirleri için kullanılmıştır. Daha sonra müslüman müellifler, İslâmlaşmış bütün Sudan'a Tekrûr adını vermişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hatice Uğur, "Tekrûr" *DİA, 40*, s.387-388; Bu bölgeye ait olan altın paralarda (Tekrûriye, Tekrûr) bu isimle anılmış ve Afrika kıtasında kullanılmıştır. Altan Çetin, "Memlûkler Devrinde Kullanılan Meskûkâta Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi, XIX/1*, İzmir, 2004, s.45.

²² Muhallefât kaydında, 46.534 Tekûri Miskal altının, 75.000 Selimî Eşrefî'sine denk olduğu belirtilmiştir. Bu hesaba göre 1 Selimî Eşrefî = 0,62 Tekûri altını idi.

paralarından oluşmaktaydı. Başka bir ifadeyle Osmanlı devleti beş yıl gibi kısa bir sürede Mısır'da kendi parasını kabul ettirmiş ve iktisadî hayatta önemli ilerlemeler sağlamıştır. Hayır Bey'in beylerbeyi olarak görev yaptığı sırada Mısır'da Osmanlı parasının kullanılmasına yönelik almış olduğu tedbirler bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur²³.

Osmanlı idaresine girdikten sonra Mısır'dan; her yıl padişaha ait olan ve devlet işlerinin yürütülmesi için kullanılan Ceyb-i hümayun hazinesine belirli miktarda altın para gönderildiği bilinmektedir. Hayır Bey'den sonra, Mısır'a beylerbeyi olan Süleyman Paşa 23 Aralık 1526'da 299.591, 1 Mayıs 1529'da ise 200.000 altın göndermiştir²⁴. Buna göre Hayır Bey'in nakit parasının, Mısır eyaletinin her yıl merkezi hazineye gönderdiği miktara denk olduğu anlaşılmaktadır.

Hayır Bey'in nakit parasının çok fazla olmasının sebepleri şöyle sıralanabilir; Beylerbeylerinin görevde buldukları sırada çeşitli gelir kalemlerine sahip olmaları²⁵, Mısır gibi verimli ve müreffeh bir bölgenin beylerbeyinin gelirlerinin de buranın refah seviyesine göre oluşması, Hayır Bey'in Memlûkler döneminde de üst düzey görevlerde bulunmuş bir devlet adamı olması, Hayır Bey'in bölgede meydana gelen aşiret isyanlarından dolayı, bu olayların bastırılmasında kullanacağı iyi bir hazineye sahip olması gerekliliği ve devlet merkezinden uzak bir noktadaki beylerbeyinin bunları göz önüne alması ile ihtiyatlı ve tedbirli davranması.

2.2 Mücevher ve Takıları

Hayır Bey'in muhalefâtının önemli bir bölümü de mücevher ve takılardan ibaretti. Muhallefâtta bulunan mücevher ve takılara Tablo II'de işaret edilmiştir;

²³ Osmanlı idaresinin kurulduğu Hayır Bey'in beylerbeyliği döneminde eşrefi altının değeri konusunda birtakım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Mısır Eşrefisi 25 para, yani 50 Osmanlı akçesi olduğu halde Hayır Bey zamanında basılan akçelerle değeri 12,5 paraya (25 akçe) inmiş ve mukataa hesaplamaları bu rayiç üzerinden yapılıncaya şikâyetler başlamıştır. İbrahim Paşa'nın Mısır ıslahatı sırasında yeniden eski rayicine döndürülerek eşrefinin değeri artırılmış ve 50 akçe olmuştur. Bu durum muhtemelen Yavuz Sultan Selim'in para siyasetiyle yakından ilgili olup eşrefi altının değerinin düşük tutularak piyasadan çekilmesi ve yeni bir para rejiminin yerleşmesi amacına yöneliktir. DİA, "Eşrefi", *DİA, 11*, İstanbul, 1995, s.477.

²⁴ S. M. es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, s.119.

²⁵ Beylerbeylerinin en büyük gelir kalemi tımar hasılatlarından gelmektedir. Bunun yanı sıra, cerime, pişkeş, öşür, dava parasından, tımar, zeamet, kul gedikleri, kul kethüdalığı, aşiret beyliğinden, subaşı aylıkları, voyvoda, sancak, menzil, cizye, avarız, bedel-i nüzul vergilerinden, gümrüklerden, pazar yerlerinden ve satılan ürünlerden, esnaftan, şehir zimmilerinden, eşya ve davar satışı gibi çeşitli kalemlerden gelirleri bulunmaktaydı. Mehmet İpşirli, "Beylerbeyi" *DİA, 6*, İstanbul, 1992, s.73.

Tablo II. Mücevher ve Takıları

No	Cinsi	Adet
1	Cevherle dizilmiş bir çift tıraz	1
2	Yakûtle ve lüleyle dizilmiş hindi altun tavk, altı tane incili ve on üç tane yakûtu vardır	1
3	Büyük lâ'l	1
4	Orta lâ'l	1
5	Küçük lâ'l	1
6	Büyük ve küçük inci	902
7	İnciyle altun anberiye	3
8	Hurda inci (elli dirhem)	1
9	Altunlu kızıl yakût yüzük	18
10	Gümüşlü kızıl yakût yüzük	9
11	Sarı yakût yüzük	2
12	Berkuk yakût yüzük	1
13	Zümrüt altun yüzük	1
14	Altun lâ'l yüzük	1
15	Altunlu firûze yüzük	2
16	Hirtit ²⁶ yüzük	1
17	Altun yüzük	4
18	Elmaslu yüzük	1
19	Elmas	2
20	İnci ve lâ'l küpe,	1
21	Firûze, inci ve lâ'l küpe	1
22	Çift lâ'l küpe	1
23	Çift lâ'l firûze küpe,	1
24	Altun halka çift	1
25	İnce halkalar inciyle dört çift biri yalnız lâ'l	4
26	Firûze inciler dizilmiş hilal	1
27	Yakût ve pîrûze ²⁷ ile dizilmiş hilal	3
28	Avratlar için dört kıta pullar ²⁸ vardır ki biri murassadır (kıymeti taşlarla süslenmiş) on tane lâ'l ve on bir tane firûze ve yirmi tane inciyle ve bir kıtası dahi altun işlidir ve iki kıtası inciyle altunladır	4

²⁶ Hirtit, eski püskü eşya anlamına gelmektedir. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet, 1318, s.576.

²⁷ Pîrûze, mavi renkli değerli bir süs taşı. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 1998, s.866.

²⁸ Pul, kâğıt gibi gayet ince ve mücellâ madeni levhalardan yuvarlak ve ortası delik olarak kesilmiş dört beş milimetre kutrunda küçük parçacıklar olup ortalarındaki deliklerden geçirilen ipeklî kumaşlar üzerine dikilir ve bunlarla nakış işlenir. Eskiden gelin elbiselerini böyle pullarla işlemek adetti. Bunlara pullu gelin elbisesi denirdi. Pullu yorgan, pullu bohça, pullu yemeni de yapırdı. Bu pullar gümüş ve altından olduğu gibi bunların taklidi olarak yaldızlanmış diğer bir madenden olanları da vardır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, II*, İstanbul 1971, s.781.

29	Yüzükler	4
30	Altunlu zincir	1
31	Bir kıta gümüş tavk	1
32	Altunlu kılıflı bazher taşı	1
33	Kılıfsız bazher taşı	7
34	Kırmızı altunlu münakkaş masti ²⁹	1

Tablo II.'den anlaşılacağı üzere takıları, küpe, yüzük, halka, hilal, tavk³⁰ olarak isimlendirilen kolyeler, altın zincirler ve değerli taşlardan oluşmaktaydı. Takılar içerisinde kırk dört adet yüzük olup, bunların otuz tanesi yakût, dördü altın, ikisi firûze, biri lâ'l, biri elmas, bir tanesi zümrüt ve biri de eski veya hurda yüzük idi. Mücevheratlarında genellikle, yakûta benzeyen parlak kırmızı renkte değerli taş olan lâ'l, lüle, inci, sarı, kızıl ve berkuk³¹ yakût, zümrüt, elmas, firûze, pirûze ve bazher³² taşları kullanılmıştır. Mücevherleri içerisinde en fazla yeri inciler almıştır. Hayır Bey'in mücevherleri içerisinde değerli taş olarak en fazla parlak kırmızı renkte olan lâ'l taşından on tane bulunur iken, daha kıymetli olan elmadan ise sadece üç taneye sahip olduğu görülmektedir. Kıymetli taşlar yüzük, küpe ve kolye gibi takıları süslemek için kullanıldığı gibi, tek olarak da yer almaktaydı. Takılar içerisinde on lâ'l, on bir tane firûze ve yirmi tane inciyle bezenmiş takısı ile yakûtla ve lüleyle dizilmiş hindî altın, altı tane incili ve on üç tane yakûtu bulunan gerdanlık dışında, genel itibariyle takıların sade veya tek bir taştan yapıldığı görülmektedir. Mücevherlerde kullanılan metal malzeme ise genel olarak altın ve gümüş idi.

Bu dönemde devlet adamlarının kullanmış oldukları mücevher ve takılar, zenginliklerinin göstergesi olmayıp; bulunmuş oldukları makamların gücünü temsil etmekteydi. Bu sebeple Mısır gibi büyük bir bölgeye hükmeden beyin de buna mukabil mücevheratlar takması gereklilik idi.

2.3 Mutfak ve Ev Eşyaları

Muhallefât kayıtlarındaki mutfak ve ev eşyaları günlük kullanımdan ziyade; bayram, davet, ziyafet gibi olağanüstü günlerde kullanılan eşyalar oldukları anlaşılmaktadır. Mutfak eşyaları, iki altunlu tabakçe³³, iki hak³⁴, iki

²⁹ Masti veya masta Arapça "mas" elmas anlamına gelmektedir. Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, (Edit.J. Milton Cowan), New York, 1976, s.889.

³⁰ Tavk, boyuna takılan gerdanlık anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.1245.

³¹ Berkuk, şeftali, kayısı, zerdali anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.88. Berkuk yakût ifadesi, kayısı veya şeftali rengine benzerliğinden dolayı kullanılmıştır.

³² Pâd-zehr taşı olarak bilinmektedir. Cevhernameler de pâd-zehr-i hayvani şeklinde ifade edilen taşın dağ keçisinin iç yağından ortaya çıktığı ve çeşitli hastalıkları tedavi etmek için kullanıldığı belirtilmiştir. Remzi Demir, Mutlu Kılıç, "Cevâhîrnâmeler ve Osmanlılar Dönemi'nde Yazılmış İki Cevâhîrnâme", *OTAM*, 14, Ankara, 2003, s.56-58. Günümüzde Panzehir taşı olarak bilinmektedir.

³³ Küçük tabak anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.1010.

altunlu maşrapa, iki gümüş ibrik ve gümüş leğen, on yedi gümüş şekerden kamil, yirmi gümüş ibrik, bir büyük gümüş maşrapa, on dokuz küçük gümüş maşrapa, sekiz gümüş sürahi, yüz yirmi altı gümüş tabak, sahan ve kadeh, iki gümüş tas, iki gümüş zevrak³⁵, bir gümüş kaşık, üç altunlu kandil kadeh, üç gümüş tas kapakları, iki kıta gümüş harani (geniş tencere), biri altunla ve biri gümüşle dikilmiş ve biri de hem altun hemde gümüşle dikilmiş tecani³⁶, iki gümüş çömçe ve kevgir, üç büyük kebab demiri, otuz altı küçük kebab demiri, bir gümüşle tutulmuş billur ibrik, bir gümüşle tutulmuş billur çömçesi ve bir gümüşle tutulmuş akik kaşıktan ibaretti. Kayıтта, mutfak malzemeleri için genel olarak adet yerine kıt'a (parça) kelimesi kullanılmıştır.

Mutfak eşyaları, iki altın tabak, üç altın kandil kadeh, iki altın maşrapa, bir adet akik kaşık, birer adet billur ibrik ve çömçe dışında genel olarak gümüşten yapılmıştır.

Beylerbeyi bulunduğu bölgede devletin temsilcisi ve padişahın vekili sıfatında olduğu için buna yaraşır şekilde insanları ağırlamak ve ikramlarda bulunmak zorundaydı. Bunun içinde ikramlarda kullanılan mutfak eşyalarının bu gücün birer göstergesi olması gerekiyordu. Mutfak malzemeleri içerisinde yüz yirmi altı adet tabak, sahan, kadehler ile birlikte otuz altı adet küçük kebab demiri en fazla yer almaktaydı. Özellikle kebab şişlerinden anlaşıldığı kadarıyla kebabın bolca tüketildiğini söyleyebiliriz. İki adet zevraktan anladığımız kadarıyla gelen misafirlere zemzem suyu da ikram edilmekte idi.

Hayır Bey'in, mutfak malzemeleri dışında kullandığı ev eşyaları ise şunlar idi; iki gümüş büyük şamdan, iki tane gümüş küçük şamdan, iki tane gümüşle tutulmuş akik şamdan, bir bazher taşının kılıfı, bir Kudüsî sırma, bir gümüş zincirli heykel kılıfı, bir gümüş zincirli iğne kupacık, bir gümüşle tutulmuş Frengi billur ayine, bir Frengi haşmet kılıfı, bir billurla dizilmiş Mushaf rahle, bir hokka. Muhallefât kaydına göre Hayır Bey'in misafirlerini ağırladığı salonda gümüşten şamdanlar kullanılmaktaydı. Sarayındaki bazı aynaların çerçeveleri Avrupalı usule göre gümüşten yapılmıştı. Bunun yanı sıra Kudüs işlemeli sirması da bulunuyordu. Bu eşyalardan anlaşıldığı kadarıyla Hayır Bey yerel eşyalar dışında farklı bölgelerden gelen eşyaları da kullanılmaktaydı. Hayır Bey'in günlük eşyaları arasında hokka ve rahlede önemli bir yere sahipti. Özellikle Mushaf okumak için kullanılan rahlesi

---

³⁴ Orta boylu tabak anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.312.

³⁵ Mekke'de yapılan ve içine zemzem koymaya mahsus olan bir kap. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.1183.

³⁶ Tencere anlamına gelmektedir.

billurla işlenmişti. Musfah-ı şerif okumak için kullanılan rahlenin billurla süslenmiş olması ve hokkanın muhallefât kaydında yer alması Hayır Bey için bu eşyalara da farkı bir ehemmiyet verdiğinin göstergesidir. Kıymetli eşyalar ile değerli taşların korunması ve muhafazası için çeşitli kılıflar kullanılmıştı. Bu kılıfların içine konulan taşın türüne göre ince bir işçilikle yapıldığı anlaşılmaktadır.

2.4 Silahları

Hayır Bey, beylerbeyi olarak eyaletin en büyük askerî amiri ve en üst rütbedeki komutanı idi. Bu sebeple Hayır Bey konumuna göre elbiseler giymesi, askeri malzemelerinin bulunması ve silahları takınması zorunluydu. Bunun yanında Hayır Bey, Osmanlı Devlet'inin Mısır'daki ilk beylerbeyi olmasından dolayı, başta halk olmak üzere, bölgedeki soylu aileler ve aşiretlerin Osmanlı'ya bakış açıları, beylerbeyinin tutum ve davranışı ile kılık-kıyafetine göre şekillenecekti. Hayır Bey konumu itibarıyla güçlü bir komutan, iyi bir idareci ve adaleti sağlayan bir devlet adamı algısı uyandırmak zorunda idi. Güçlü bir Osmanlı imajının ilk aşamasını Hayır Bey'in halkla karşı karşıya geldiği törenlerde giymiş olduğu kılık ve kıyafet ile kuşandığı silahlar oluşturmaktaydı. Hayır Bey'in muhallefâtında yer alan silah ve askeri tören malzemeleri; iki altın kabzalı kılıç, iki zer-i nişan altın kabzalı kılıç, iki gümüş kabzalı kılıç, bir kabza altunlu pençe, bir altunlu ve mercanlı hançer ve zer-i nişan polat kemer, bir hançer kılıfı, on bir kabzalı al bıçakları, bir altunlu kavtez³⁷, bir sancak başı, on dört gümüş zincirli oyan³⁸, bir gümüşle tutulmuş kavtez, on bir gümüş kavtez başları, bir billur fusus³⁹ ile işlenmiş mağribî oyan, bir gümüşle tutulmuş billur oyan, iki oyan şakıkası, bir gümüşlü billurla tutulmuş debbûs⁴⁰, üç bıçak kılıfı, on bir adet sikkelenmiş altunlu kemer, yirmi bir adet basit kemer, bir adet billurla ve gümüşle tutulmuş kemer ve sekiz adet gümüş kemerden ibaretti.

Muhallefât kaydında yer alan silah ve askeri malzemeler, daha çok askeri tören ve davetlerde kullanılmaktaydı. Devletin temsilcisi olan beylerbeyinin halkın gözünde güçlü bir imaj sergilemeye çalışmıştır. Bunun içinde kılıçlarının kabzası altın ve gümüşten yapılmış, hançerleri altın ve mercanla süslenmiştir. Kılıç, hançer gibi silahlarını kuşanmak için de çelik ve gümüşten çeşitli kemerler takmıştır. Altın ve gümüşten yapılmış miğferler kullanmıştır. Hayır Bey'in çeşitli tören ve bayramlarda bindiği atları itina ile

³⁷ Kavtez (قوتاز), kotaz, kavtes, kavnes ve huduz olarak tanımlanmaktadır. Bu kelimeler, başın üstündeki süs, miğfer, miğferin tepesi anlamlarına gelmektedirler. Ş. Sami, *a.g.e.*, s.592, 1089.

³⁸ Oyan, atın başına takılan süsler anlamına gelmektedir. Ş. Sami, *a.g.e.*, s.226.

³⁹ Fusus, yüzük taşları anlamına gelmektedir.

⁴⁰ Debbûs, topuz anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s.170.

süslenmiştir. Atların gösterişli görünmesi için billur ve gümüş işlemeli koşum takımları kullanılmıştır.

2.5 Köle ve Hayvanları

Osmanlı idarî teşkilatında beylerbeyi sefer sırasında veya sonrasında mühim bir iş olursa, emrindeki askeri ile orada hazır bulunmak ve bunun içinde askerini daima harekete hazırlıklı bulundurmak zorunda idi. Beylerbeyi, idari bölgesinde meydana gelebilecek isyan ve eşkıya saldırılarına karşı sürekli tetikte olmak ve bunlar için gerekli ön hazırlıkları yapmış olması gerekmektedir⁴¹. Mısır, Osmanlı idarî sisteminde önemli bir yere sahipti⁴². Bunun içinde Mısır Beylerbeyi meydana gelebilecek özel durumlara karşı tedbirli ve gerekli ön hazırlıkları yapmış olması gerekiyordu. Alınan tedbir ve ön hazırlıkların başında çıkabilecek sıkıntılara hemen ve uygun şekilde müdahale için uygun ulaşım vasıtalarının veya bineklerin bulundurulması gerekiyordu. Bu nedenle Hayır Bey'in ahırlarında çok sayıda hayvan besleniyordu. Bu hayvanların tür ve sayıları şu şekilde idi; 167 aygır, 7 at, 79 kısrak, 15 tay, 19 katır, 211 tavile bargirleri, 48 pâlân katırları, 588 hasa devesi ve 1849 adet deve olmak üzere toplam 2983 adet hayvanı bulunuyordu.

Mısır Beylerbeyi olan Hayır Bey'in ahırlarındaki hayvanlarının, askeri amaçlar için beslediği görülmektedir. Bu sebeple olsa gerektir ki, yük ve yolcu taşımada kullanılan aygır, at, kısrak, tay, katır, bargir ve deve gibi hayvanların dışında herhangi bir hayvan, muhallefât kaydında yer almamaktadır. Hayır Bey'in sahip olduğu hayvanlar, özenle ve belirli prensiplere göre seçilmişti. Örneğin, hassa develeri ve develer bölgenin zorlu iklim şartları ve coğrafi koşullarına dayanabildiği için, uzun beygir olarak nitelendirilen tavile bargirleri, pâlân⁴³ katırları ve aygırları hızlı bir şekilde yük taşımak için, kısrak ve tayları ise hızlı şekilde haber ulaştırmak için kullanılmıştır. Bölgenin doğal şartları düşünülerek hayvan sayısı da buna göre belirlenmiştir. Örneğin, develerin toplam hayvanların % 82'sini oluştururken, diğer hayvanlar % 12'lik bir orana sahipti.

⁴¹ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)" *Osmanlı*, 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.79.

⁴² Mısır Eyaleti, 1517'de Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve 1522'de salyaneli eyalet olarak yapılandırılmıştır. 1701-1740'da Mısır Eyaleti, Paşa sancağı Kahire, Decarcâ, Cidde-i Mâmure, Medine-i Münevvere ve Mir Haclık-ı Mısır olmak üzere beş sancaktan oluşmaktaydı. Mekke-i Mükerrerme Şeyhü'l Haramlığı'da, Mısır'a bağlı bulunmaktaydı. Mısır Eyaletine bağlı olan sancakları ile bölgede hac ibadetini gerçekleştireceklerin korunması ve Mekke ve Medine'nin muhafazasında önemli bir yere sahipti. Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı Eyalet ve Tevcihatı*, Elazığ, 1997, s.76.

⁴³ Pâlân, semer anlamına gelmektedir.

Hayır Bey döneminde, Mısır'da Osmanlı idaresi yeni tesis edildiği için, bölgede bazı eşkıyalık hareketleri görülmüştür. Özellikle Aşağı Mısır'da bulunan Arap Şeyhleri isyankâr tutum sergilemişlerdir⁴⁴. Bu olayların bastırılmasında bahsedilen hayvanların etkili bir şekilde kullanıldığı kanaatindeyiz.

Hayır Bey'in muhallefâtın da köle olarak tanımlayabileceğimiz yirmi altı nefer tâvaşi⁴⁵ olarak isimlendirilen hadım kölesi de bulunmaktaydı. Bunların beylerbeyinin sarayındaki yardımcılar olduklarını söyleyebiliriz. Sayı olarak beylerbeyinin saray işlerinin tamamını yerine getirecek düzeyde değillerdi. Topkapı sarayında olduğu gibi bu görevliler hadım edilmiş olmalarından dolayı, beylerbeyinin haremî olarak nitelendirilen ve aile efradıyla birlikte yaşadığı yerde görevli olduklarını söylememiz mümkündür.

2.6 Diğer Eşyaları

Hayır Bey'in muhallefâtında yukarıda verilen eşyaların dışında eşlerinin ve kendisinin çeşitli amaçlar için kullandığı eşyalarda yer almaktaydı. Bunlar genelde hanımlarına ait olan eşyalardan oluşmakla birlikte kendisine ait kıyafetlerde bulunuyordu. Bunlar ise şunlardı; otuz dokuz adet sultanî hilâtlardan ve gayriden düğme, bir çift altunlu eldiven, avratlar kaftanı için on yedi buçuk avniyan⁴⁶, avratlar kaftanı için kara ibrişim ile dikilmiş on dokuz arşın ve üç çaryek nezkib (kadınların başlarına taktıkları üstü işlemeli ve altınlı başlık), iki adet avratlar eline inciyle konulmuş çift el, iki adet lâ'1 ve pîrûze ile inciyle dizilmiş rakkas avratlar için otağı, bir tane avratlar için zerdüzi⁴⁷ yarım mendil, iki adet altunla dikilmiş ser-ahu hasır, altı adet avratların eline mendi pulları altunlu, altı tunik, üç adet gümüş eldiven idi.

Hayır beyin eşlerinin kullandığı eşyalarının tamamı altın veya gümüşle işlendiği görülmektedir. Eşlerinin kullandığı bazı eşyalarda lâ'1, pîrûze ve inci gibi kıymetli taşlar kullanılmıştır. Hayır Bey'in maddî refahının eşlerinin eşyalarına da sirayet ettiğini, aile efradının zengin ve gösterişli bir yaşam sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

⁴⁴ S. M. es-Seyyid Mahmud, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, s.67-68.

⁴⁵ Tâvaşi, herhangi bir erkek canlının erkeklik bezlerini çıkararak veya burarak erkeklik görevini yapamayacak duruma getirmek. Arapça bir kelime olup, Türkçe'de buna iğdiş etmek, burmak, enemek ve hadımlaştırmak denir. Arapça'da da başka çeşitli kelimelerle ifade edilmektedir. Osmanlı saraylarında hadım ağaları bulundurulmuştur. Bu hadımlar, vezirlik ve sadrazamlık makamlarına kadar yükselmişlerdir. Hadım Ali Paşa ve Hadım Süleyman Paşa gibi. Osmanlı saraylarındaki bu tâvaşiler iki kısımdı. Beyazlarına "Ak ağa" ve siyahlarına da "Hadım ağa" denilirdi. Bilhassa siyah hadımlar Sudan'dan getiriliyordu. Sudan'dan getirilen çocuklar Mısır'da hadımlaştırılıyor, erkeklikleri yok ediliyordu. Ondan sonra İstanbul'a ve memleketin diğer yerlerine gönderiliyordu. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III*, İstanbul 1971, s.422.

⁴⁶ Avniyan, bir çeşit yağmurluk. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 54.

⁴⁷ Zerdüzi, sırmalı anlamına gelmektedir. F. Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 1180.

Sonuç

Osmanlı idari teşkilatında beylerbeyleri, idaresi altında bulunan eyaletin idarî ve askerî olarak en yüksek rütbeli görevlisi idiler. Eyaletlerin konumlarına göre, beylerbeylerinin görev ve sorumlulukları değiştiği gibi maddi güçleri de değişmekteydi. Mısır gibi yüksek gelirlere sahip olan, Mekke ve Medine gibi kutsal mekânların güvenliğinden sorumlu bulunan Mısır Beylerbeyinin vazifesi bir kat daha fazla ve önemli idi. Mısır Beylerbeyi'nin buna mukabil, malî kudret ve kuvvetinin olması bir gereklilik idi. Bu sebeple muhallefât kaydında Mısır eyaletinin merkezi hazineye gönderdiği bir miktarlık nakdin, Mısır beylerbeyinin şahsi hazinesinde bulunması doğal bir durum idi. Özellikle madeni para sisteminin geçerli olduğu bir dönemde, hızlı veya seri bir şekilde nakit paraya ulaşılması ve naklinin yapılması mümkün değildi. Bu şartlarda, merkezi idareden uzak bölgelerdeki idarecilerin malî anlamda daha zengin olmaları bir zorunluluk idi. Bu durum merkezi idarenin güçlü olduğu zaman sıkıntı oluşturmaz iken, merkezi idare zayıfladığında devlet için bir tehdit oluşturmaktaydı.

Mısır beylerbeyi meydana gelebilecek özel durumlara karşı hazırlıklı olmalı ve tedbirli davranmalıydı. Alınan tedbirlerin başında şahsi hazinelerini sürekli olarak dolu tutmak ve her an sefere çıkabilecek askeri ve levazımata bulundurmaları gerekiyordu. Hayır Bey'in muhallefâtı bu konuları aydınlatmak için bizlere yeteri düzeyde bilgi vermektedir. Hayır Bey tedbir amaçlı olarak ahırlarında 2938 adet hayvan beslemiş ve şahsi hazinesinde 300.000 altın para bulundurmıştır. Beslemiş olduğu hayvanları bölgenin iklim ve coğrafi özelliklerine göre özenle seçilmişti. Şahsi hazinesi ise bölgede Osmanlı Devleti'nin takip ettiği serbest para politikasını yansıtan bir şekilde idi. Hayır bey beslediği hayvanları ve şahsi hazinesinin güçlülüğü neticesinde, Osmanlı idaresinin ilk dönemlerinde Mısır'daki isyanları başarılı bir şekilde bastırabilmiş ve Osmanlı egemenliğini bölgede pekiştirmiştir.

Hayır Bey, Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki ilk beylerbeyi olması nedeniyle bağlı olduğu saltanatın haşmetini sergileyecek ve güçlü bir devlet imajı da göstermek zorunda idi. Bu nedenle Osmanlı devletinin büyüklüğüne ve azametine göre gösterişli elbiseler giyinmiş, takı ve mücevherler takınmış, vermiş olduğu yemek ve ziyafetler lüks eşyalar kullanmış, değerli taşlarla süslenmiş silahlar kuşanmış, askeri törenlerde kullandığı atları kıymetli koşum takımları ile süslemiştir. Muhtemelen, bu araçlarla Hayır Bey bölgedeki halk üzerinde, güçlü bir devlet algısı uyandırarak, halkın yeni devletlerine olan bağlılıklarını pekiştirmeyi de amaçlamıştır.

Beylerbeyi'nin bulunmuş olduğu yerde idarî ve askerî anlamda sultanın temsilcisi olmanın yanı sıra, yaşam biçimi ve standardı ile de sultanın temsilcisi olduğu görülmüştür. Sahip olduğu hazinesi, beslemiş olduğu hayvanları ile hizmetinde bulunan yardımcıları ve kullandığı eşyaları bunun birer göstergesi olmuştur. Hayır Bey'in muhallefâtının, Mısır'daki ilk Osmanlı idarecisi olması ile sosyal statü ve yürüttüğü idari görevleri, göz önüne alındığında gereklilik veya zorunluluktan oluştuğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nde Mısır gibi önemli bir bölgenin beylerbeyi, kişisel servet analizi yanında, giyim-kuşam ve sahip olunan eşyaların çeşitliliği, sayısı, kişinin ve toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri, devletin ne şekilde temsil edildiği gibi bilgiler ortaya çıkarılmıştır.

KAYNAKÇA**A.Vekayinameler ve Arşiv Kaynakları**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Topkapı Saray Müzesi Arşivi Defterleri No:10588*.

Feridun Bey, *Mecmua-ı Münşeatü's-Selatin I*, Dersaadet, 1265.

Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, (Yay. Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu), İstanbul, 1975.

Hoca Saadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih, IV*, (Yay. Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara, 1999.

B.Tetkik Eserler

AKYILMAZ, Sevgi Gül, "Osmanlı Devletinde Yönetici Sınıf Açısından Müsadere Uygulaması", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XII-2*, Ankara, 2008, s.389-420.

ÇETİN, Altan, "Memlûkler Devrinde Kullanılan Meskûkâta Bir Bakış", *Tarih İncelemeleri Dergisi, XIX/1*, İzmir, 2004, s.39-54.

DEMİR, Remzi ve KILIÇ, Mutlu, "Cevâhîrnâmeler ve Osmanlılar Dönemi'nde Yazılmış İki Cevâhîrnâme", *OTAM, 14*, Ankara, 2003, s.1-64.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 1998.

DİA, "Eşrefi" *DİA, 11*, İstanbul, 1995, s.477.

GÖYÜNÇ, Nejat, "Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)", *Osmanlı, 6*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.77-88.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Beylerbeyi", *DİA, 6*, İstanbul, 1992, s.67-74.

KILIÇ, Orhan, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdarî Taksimatı Eyalet ve Tevcihati*, Elazığ, 1997.

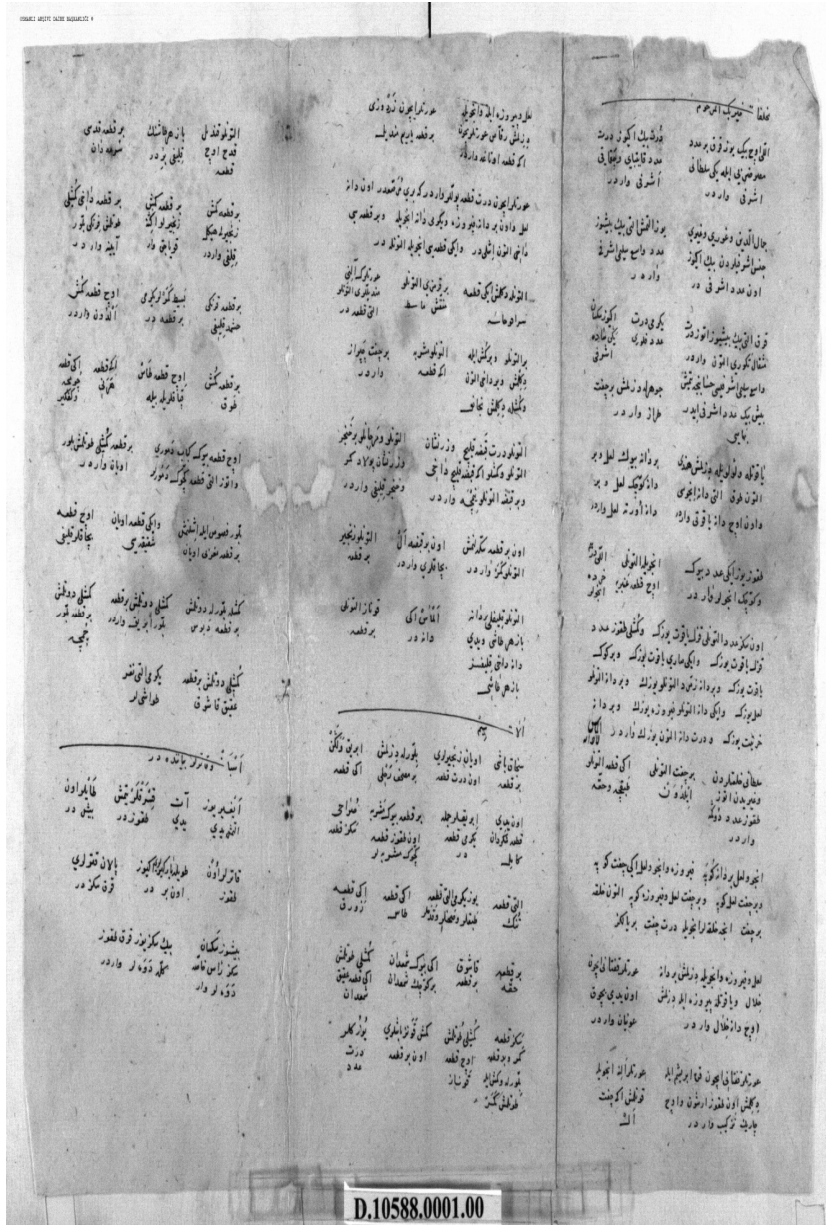
KOPRAMAN, Kazım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler, 5*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 166-217.

MAHMUD, Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Hayır Bey", *DİA, 17*, İstanbul, 1998, s.49-50.

MAHMUD, Seyyid Muhammed es-Seyyid, *XVI. Asırda Mısır Eyâleti*, İstanbul, 1990.

- MEHMET, Karataş, “18-19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde Bazı Müsadere Uygulamaları”, *OTAM*, 19, Ankara, 2006, s.219-237.
- ÖĞÜN, Tuncay, “Osmanlı Devletinde Müsâdere Uygulamaları”, *Osmanlı*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.371-384.
- ÖZCAN, Tahsin, “Muhallefât”, *DİA*, 30, İstanbul, 2005, s.406-407.
- ÖZÇELİK, Tarık, “Yeniçeri Ağası Köse Mehmet Ağa ve Muhallefatı”, *History Studies Internatinoal Journal of History*, 5-1, Ocak, 2013, s.287-310.
- ÖZDEMİR, Rifat, “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986*, Ankara 1987, s.81-144.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II-III, İstanbul 1971.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, İstanbul, 2000.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet, 1318.
- TANSEL, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara, 1969.
- TELCİ, Cahit, “Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefât ve Müsadere Süreci”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII/2, İzmir, 2007, s. 145-166.
- TORAMAN, Cengiz, “Bir Kamu Politikası Uygulama Aracı Olarak Tereke Muhasebesi ve Osmanlı Uygulaması”, *Mali Çözüm Dergisi*, 71, İstanbul, 2005, s.116-126.
- UĞUR, Hatice, “Tekrûr”, *DİA*, 40, Ankara, 2011, s.387-388.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara, 1999.
- WEHR, Hans, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, (Edit.J. Milton Cowan), New York, 1976.

Ek. 1: Hayır Bey'in Muhallefâtı

Kaynak: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri No:10588.

